

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Інститут людини

ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 05 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ

Київ – 2016

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Інститут людини

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Вченою радою Університету

Протокол № 4 від 28.04.2016

Вчений секретар

Л.В. Анісімова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Вченою радою Інституту людини

Протокол № 8 від 19.04.2016 р.

Вчений секретар

Т.В. Мельніченко

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ**

**НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 05 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ**

«УХВАЛЕНО»

на спільному засіданні кафедри загальної, вікової та педагогічної психології та кафедри практичної психології.

Протокол № 12 від 15 квітня 2016р.

Завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
О.П. Сергеєнкова

Завідувач кафедри практичної психології
О.М. Лозова

Київ – 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Реформи у вищій освіті регламентовано Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року. Відповідно до ст.5 цього нормативно-правового документа, науковий ступінь кандидата наук прирівнюється до доктора філософії. Підготовка докторів філософії, здійснюється за відповідними освітньо-науковими програмами на третьому рівні вищої освіти, посилюється її освітня складова. Особливо важливим є те, що саме на цьому рівні здійснюється інтеграція науки і освіти, а введення нового ступеня "доктор філософії" (PhD) виводить українську вищу освіту на якісно новий міжнародний рівень.

Докторант за новою системою професійної підготовки (як це прописано в «Зальцбурзьких принципах») не є учнем-студентом, а молодим науковцем і колегою старших викладачів, котрий навчається шляхом проведення власних досліджень і поширює результати власних досліджень в академічному середовищі, залучається до викладання на нижчих рівнях підготовки.

Отримання здобувачем можливості навчатися на третьому (докторському) рівні вищої освіти за спеціальністю «Психологія» базується на визначенні рівня його підготовки з основних психологічних дисциплін за програмою підготовки бакалавра та магістра таких як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Соціальна психологія», «Диференціальна психологія», «Психодіагностика» тощо. Для успішного складання вступного іспиту необхідно продемонструвати розуміння ключових проблем вікової та педагогічної психології, соціальної психології та психології в галузі поведінкових наук, етапів розвитку та сучасного стану науки в Україні та за рубежом, а також уміння виділяти проблематику в обраній галузі дослідження.

Програма для складання вступних іспитів за спеціальністю 053 «Психологія» узагальнено відповідно до програм підготовки фахівців в галузі психології за освітньо-кваліфікаційними рівнями “спеціаліст” та “магістр” і відповідає наступним вимогам:

1. Знати місце і роль сучасного психологічного знання в системі наукового простору, зв'язки з іншими психологічними галузями та іншими науковими дисциплінами, вміти використовувати їх у розв'язанні як загальнонаукових, так і практичних проблем навчання і виховання творчої особистості; орієнтуватись в історії цих галузей, розуміти їх актуальні завдання на сучасному етапі розвитку.

2. Орієнтуватись в основних теоретико-методологічних проблемах сучасної вітчизняної та зарубіжної психології, розуміти її наукові принципи та категорії, вміти застосовувати їх у дослідницькій та практичній діяльності.

3. Вміти аналізувати і оцінювати основні теоретичні напрямки у розв'язанні проблем психічного розвитку людини; знати особливості психічного розвитку у різні вікові періоди (немовля, раннє дитинство, дошкільня, молодший школяр, підліток, старшокласник, юнацький і зрілий вік, старіння), бути обізнаним у підходах до вікової періодизації, мати чітке уявлення про основні типи соціальної активності людини: гру, учіння, спілкування,

працю. Розуміти їх значення у психічному розвитку.

4. Бути обізнаним з основними закономірностями онтогенезу людини, знати психологічні закони розвитку пізнавальних процесів, мови і мовлення, емоційної і потребнісно-мотиваційної сфери, довільної (вольової) поведінки особистості, можливості їх використання у навчально-виховному процесі різних дитячих закладів, загальноосвітніх шкіл, середніх професійних закладів, вузів, зокрема у педагогічній діяльності вихователя, вчителя, викладача вищої школи. Розуміти роль навчання і виховання у психічному розвитку людини.

5. Орієнтуватись у методах та методології дослідження вікової, педагогічної та соціальної психології, програмах обробки матеріалу.

Форма проведення – екзамен.

Кількість питань у білеті – 3.

Тривалість підготовки – 30 хв.

Критерії оцінювання: завдання оцінюється за 100 бальною шкалою.

Критерії оцінювання відповідей на питання екзаменаційного білета

Кількість балів (max – 100)	Оцінка за іональною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Критерії
90 – 100	«Відмінно»	A	Виставляється за глибокі знання навчального іалу, що міститься в основних і додаткових ендованих літературних джерелах; вміння зувати явища, які вивчаються, у їхньому озв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і довно відповідати на поставлені запитання; вміння совувати теоретичні положення під час розв'язання ичних задач.
82 – 89	«Дуже добре»	B	Виставляється за ґрунтовні знання навчального іалу, аргументовані відповіді на поставлені ання; вміння застосовувати теоретичні положення с розв'язування практичних задач.
75 – 81	«Добре»	C	Виставляється за міцні знання навчального іалу, аргументовані відповіді на поставлені ання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; я застосовувати теоретичні положення під час зання практичних задач.
69 – 74	«Задовільно»	D	Виставляється за посередні знання навчального іалу, мало аргументовані відповіді, слабке сування теоретичних положень при розв'язанні ичних задач.
60 – 68		E	Виставляється за слабкі знання навчального іалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з пенням послідовності його викладання, за слабке сування теоретичних положень при розв'язанні ичних задач.
1 – 59	«Незадовільно»	FX	Виставляється за незнання значної частини льного матеріалу, істотні помилки у відповідях на ання, невміння орієнтуватися під час розв'язання ичних задач, незнання основних фундаментальних ень.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології.

Вікова психологія - галузь психологічної науки, що вивчає закономірності розвитку психіки людини в умовах навчання і виховання, в процесі індивідуального життя, розкриває особливості вікових періодів психічного розвитку особистості. Основні розділи вікової психології та критерії їх виділення. Зв'язок вікової психології із загальною і педагогічною психологією; віковою фізіологією, педагогікою і методикою. Теоретичні і практичні завдання сучасної вікової психології. Стратегії та методи вікової психології. Лонгітюдні та поперечні „зрізи”. Спостереження та його види. Щоденникові спостереження. Особливості застосування експериментальних методів. Природний і лабораторний експерименти у віковій психології. Формувальний експеримент. „Близнюковий” метод та його значення в експериментальному дослідженні розвитку психіки. Генетико-моделюючі експерименти. Діагностичні методи у віковій психології. Тести й умови їх застосування. Способи оцінювання вірогідності й надійності експериментальних даних у дослідженні психічного розвитку.

Тема 2. Короткий історичний екскурс становлення вікової психології

Виникнення дитячої психології в середині XIX ст. „Спостереження за життям дитини” Ч.Дарвіна. К.Д.Ушинський та його внесок у психологію дитини. Підхід М.І.Сеченова до проблем розвитку дитини. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію. Перші узагальнення проблематики дитячої психології; праці К.Д.Ушинського, М.Меймана, В.Штерна, К.Бюллера та ін. Виникнення педології та критичний аналіз її концепцій. Біогенетичний та соціогенетичний напрямки у становленні дитячої психології. Механістичні уявлення про розвиток психіки, теорія двох факторів та їх конвергенція. Внесок А.Валлона, Ж.Піаже в розробку проблем психічного розвитку.

Питання вікової психології і проблема розвитку вищих психічних функцій у працях Л.С.Виготського, П.П.Блонського, С.Л.Рубінштейна і О.М.Леонтьєва.

Становлення вікової психології в СРСР (Б.Г.Ананьєв, М.Я.Басов, П.П.Блонський, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, О.В.Запорожець, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, М.І.Лісіна, А.О.Люблінська, Н.О.Менчинська, С.Л.Рубінштейн, Д.Б.Ельконін).

Костюк Г.С. і розвиток вікової психології в Україні. Сучасний стан розвитку вітчизняної вікової психології (концепції, школи, персоналії).

Тема 3. Проблема вікової періодизації онтогенезу особистості

Поняття „періодизація онтогенезу”. Онтогенез та його фази. Особливості процесу психічного розвитку в онтогенезі (системність, циклічність, виникнення новоутворень, нерівномірність, періодичність). Проблема переходу від одного вікового періоду до іншого. Онтогенез і поняття про життєвий шлях людини. Вік і вікова періодизація розвитку особистості в онтогенезі. Л.С.Виготський про класифікацію підходів до періодизації дитячого розвитку: схеми періодизації, спрямовані на зовні; вузькоспрямовані схеми; пошук психологічних критеріїв періодизації. Періодизації дитячого розвитку в схемі Л.С.Виготського. Поняття про стабільні і перехідні періоди. Кризи розвитку та їх розуміння.

Проблема періодизації розвитку особистості в дитячому віці в працях О.М.Леонтьєва, Л.І.Божович, Д.Б.Ельконіна, І.С.Кона та ін.

Періодизація розвитку особистості в онтогенезі загалом. Проблема критеріїв періодизації розвитку зрілої особистості. Епігенетична концепція періодизації розвитку особистості Е.Еріксона.

Періодизація за теорією біодромальних циклів.

Тема 4. Психічний розвиток упродовж онтогенезу.

Поняття про психічний розвиток. Кількісні та якісні зміни в становленні людини як організму, як суспільної істоти і як особистості. Принцип психічного розвитку у діяльності. Поняття про „ведучу діяльність” і механізми її зміни. Поняття „соціальна ситуація розвитку”.

Рушійні сили і умови психічного розвитку. Єдність природного і суспільного в онтогенезі людини. Роль спадковості в індивідуальному розвитку людини. Природні задатки і психічні властивості. Суспільні умови психічного розвитку.

Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов психічного розвитку. Процеси інтеріоризації екстеріоризації в процесі психічного розвитку особистості.

Теорії психічного розвитку. Біологізаторські та соціологізаторські концепції онтогенезу людської психіки. Розуміння процесу становлення людської особистості як „саморуху”.

Внутрішні суперечності - рушійні сили психічного розвитку: розбіжність між новими потребами, цілями, прагненнями особистості та рівнем оволодіння засобами для їх задоволення; розходження між збільшеними фізичними і духовними потребами і наявними формами взаємин і видами діяльності; розбіжності між наявними пізнавальними цілями, завданнями і способами дій; суперечності між досягненим рівнем розвитку індивіда і способом його життя; розбіжність між очікуваним, бажаним, майбутнім і теперішнім, між тим, до чого прагне особистість і тим, що в неї є; суперечності в розвитку нових потреб і мотивів діяльності, емоцій, становленні довірливої регуляції поведінки, розвитку пізнавальних процесів та розумової діяльності тощо. Навчання, виховання і рушійні сили розвитку особистості.

Кризові явища в психічному розвитку, фактори, що їх зумовлюють. Ж.Піаже про рушійні сили психічного розвитку. Теорії психічного розвитку і навчання (Дж.Брунер, А.Валлон, К.Каффа, Е.Торндайк).

Відставання і затримка у психічному розвитку. Розвиток психіки в умовах сенсорних дефектів. Відставання як результат педагогічної занедбаності. Затримка в психічному розвитку як результат розумової відсталості. Проблема акселерації (прискорення) психічного розвитку.

Тема 5. Психічний розвиток немовля (від 0 до 1 року)

Пренатальний розвиток. Критичний період новонародженості. Характеристика змін способу життя при переході до постнатального дитинства. Значення безпомічності дитини. Принципова відмінність розвитку немовля людини в перші тижні життя від розвитку маля тварини. Критерії переходу від новонародженості до немовлячого періоду (фізіологічні і психологічні). Новоутворення, немовлячого періоду. Соціальна ситуація розвитку.

„Комплекс пожвавлення” та його значення. Спілкування з дорослими та його значення в психічному розвитку немовля. Розвиток форм спілкування. Розвиток рухів: хватання, маніпулятивні дії, ходіння. Розвиток сенсорної сфери.

Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток довільних рухів. Поява предметних дій. Початкові етапи розвитку мовлення. Криза першого року.

Необхідність виховання з перших днів життя та його психологічні особливості. Розвиток мислення.

Тема 6. Психічний розвиток у ранньому дитинстві (від 1 до 3 років)

Психологічна передумова переходу до раннього дитинства. Розвиток активності дитини, ускладнення її діяльності та стосунків з оточуючими людьми. Предметна діяльність і її значення для

психічного розвитку в ранньому дитинстві. Критика теорій „шимпанзеподібності" і „робінзонади" в психічному розвитку у ранньому дитинстві.

Розвиток мови. Розвиток сенсорних і перцептивних процесів і дій. Розвиток пам'яті і мислення.

Аналіз теорій Ж.Піаже, А.В.Запорожця, М.І.Лісіної, Д.Б.Ельконіна про психологічну структуру сенсомоторного інтелекту і перехід до його символічних форм.

Основні види гри та їх роль у психічному розвитку в ранньому дитинстві. Передумови появи сюжетно-рольової гри. Виникнення прагнення до самостійності. Поняття про „кризу 3-х років". Психологічні передумови переходу у шкільний вік.

Тема 7. Психічний розвиток у дошкільному віці.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному дитинстві. Критика теорій „первісності", асоціальності і егоцентричності дитини. Рольова гра як провідна діяльність дитини-дошкільняти, її психологічна сутність. Критика біологізаторських теорій гри. Гіпотеза про теоретичне походження гри. Розвиток гри в дошкільному віці та її роль у психічному розвитку дитини-дошкільника. Значення гри для розвитку особистості. Елементи навчання і праці, їх місце і роль у психічному розвитку дитини. Продуктивні форми діяльності: конструювання, образотворча та інші види діяльності та їх роль у розвитку психіки.

Розвиток моторики. Сенсорний і перцептивний розвиток дошкільника. Розвиток процесів пам'яті (довільного запам'ятовування, відтворення). Розвиток мови і мовлення. Мислення і уява дошкільника. Розвиток особистості. Формування емоційно-вольової сфери. Розвиток мотиваційно-потребнісної сфери, домінуючі мотиви діяльності і поведінки. Психологія здібностей та розвиток загальних і спеціальних здібностей дитини-дошкільника. Формування характеру в дошкільному віці.

Психологія дітей 6-річного віку. Формування передумов готовності до навчання в школі і методи її діагностики. Методи навчання 6-річок. Криза 6 - 7-ми років.

Дослідження українських психологів психічного розвитку у дітей дошкільного віку (О.В.Запорожець, М.В.Вовчик-Блакитна, В.К.Котирло, О.В.Проскура, С.Е.Кулачковська та ін.)

Тема 8. Психологічний розвиток в молодшому шкільному віці (6-10 років)

Вступ до школи як новий етап у житті дитини. Анатомо-фізіологічні особливості дитини молодшого шкільного віку.

Психологічна перебудова, пов'язана із вступом дитини до школи.

Значення навчання в психологічному розвитку молодшого школяра.

Формування ставлення до школи, учителів і учбових обов'язків.

Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками.

Зміна характеру ігрових стосунків.

Формування особистості молодшого школяра. Зміна в вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру і соціальної поведінки. Роль спілкування, гри, стосунків у розвитку особистості молодшого школяра.

Експериментальні дані про розвиток сенсорних і перцептивних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови і мовлення, здібностей. Проблема вікових особливостей і вікових можливостей в засвоєнні знання в молодшому шкільному віці.

Навчання, виховання і розвиток особистості в молодшому шкільному віці в концепціях початкового навчання Л.С.Виготського, П.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, Л.В.Занкова, Г.С.Костюка, А.А.Люблінської, М.А.Менчинської, А.О.Смирнова, Д.Б.Ельконіна.

Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість і „Я-концепція", самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки та інші новоутворення.

Дослідження психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку українськими

психологами (Г.С.Костюк, П.Р.Чамата, Т.В.Косма, П.І.Зінченко, Ю.З.Гільбух та ін.).

Тема 9. Психічний розвиток у підлітковий період (10-11-14 років)

Анатомо-фізіологічна перебудова організму і пубертат протягом підліткового етапу і психічний розвиток. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В.Штейн, Ш.Бюллер, Л.С.Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Перебудова учбової діяльності та її психологічні наслідки. Усвідомлення власної позиції у суспільстві і своїх можливостей як основне психологічне новоутворення підліткового віку. Виникнення і форми прояву „почуття дорослості” та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток. Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів і мотивів, їх зміст і структура. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособових стосунків. Тенденції до перебудови взаємин з дорослими і однолітками. Морально-етичні погляди підлітків.

Особливості характеру підлітків і психологічні причини інфантильності в підлітковому віці.

Розвиток пізнавальних процесів в підлітковому віці. Перцептивні процеси і розвиток спостережливості. Розвиток уваги і пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення.

Розвиток пізнавальних інтересів. Перші ознаки професійної спрямованості.

Психологічні особливості навчання підлітків. Зростання самостійності у навчанні - перехід до елементів самоосвіти.

Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно-корисної діяльності в підлітковий період. Розвиток здібностей і творчої активності підлітків.

Психологічні передумови переходу у новий період розвитку - старший шкільний вік.

Дослідження українських психологів з психології підлітка та старшого шкільного віку (Д.Ф.Ніколенко, Л.М.Проколієнко, М.Й.Боришевський, О.І.Жаворонко, І.О.Синиця, М.В.Вовчик-Блакитна та ін.).

Тема 10. Психологічний розвиток в старшому шкільному віці (рання юність у 15-17 років)

Фактори психічного розвитку в ранньо-юнацькому віці: соціальна ситуація в розвитку особистості; фізичний розвиток; явище акселерації; спілкування з дорослим і ровесниками; статеві поведінка.

Розвиток пізнавальних процесів і здібностей в старшому шкільному віці. Учбова діяльність і виникнення на її основі передумов професійної діяльності. Розвиток професійного мислення і професійних здібностей в період навчання в старших класах.

Особливості самосвідомості особистості в ранньо-юнацькому віці, виникнення потреби у самовизначенні. Система психологічних показників особистісної зрілості та умови її досягнення в період навчання в старших класах. Мотиви учіння. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації і морально-етичні установки та ідеали в ранньо-юнацькому віці. Моральна свідомість і світогляд як основні новоутворення. Почуття обов'язку і соціальної відповідальності в ранньо-юнацькому віці. Розвиток емоційно-вольової сфери і характеру.

Психологічні проблеми і умови розвитку творчої особистості в ранній юності. Навчання і професійне самовизначення старшокласиків. Психологічні проблеми трудової діяльності в період ранньої юності. Суспільно-корисна діяльність та її роль у становленні особистості старшокласника.. Формування життєвих цілей як фактор розвитку особистості старшокласників.

Я-концепція особистості в ранньо-юнацькому віці та самовиховання старшокласників.

Тема 11. Старший юнацький вік (18-25 років)

Психологічна характеристика старшого юнацького віку. Студентський вік. Психологічні проблеми професійного самовизначення в старшому юнацькому віці. Професійний вибір і набуття спеціальності. Професійні інтереси та запити. Учбова діяльність і навчання у старшому юнацькому віці. Психологія учбової діяльності студентів. Самоосвіта у старшому юнацькому віці.

Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх зумовленість професійною діяльністю. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, професійних здібностей і якостей особистості в старшому юнацькому віці. Соціальна відповідальність як критерій моральної зрілості особистості у старшому юнацькому віці. Сімейні орієнтації юнаків і дівчат.

Тема 12. Психологія зрілого віку (акмеопсихологія)

Проблема періодизації періодів зрілості. Огляд класифікації періодів зрілості (Б.Г.Ананьєв, Е.Еріксон). Історичний характер періодизації зрілого віку. Біологічна і соціальна роль періоду зрілості. Різноманітність діяльностей і всіх форм соціальної активності. Досягнення найбільшої продуктивності праці.

Аналіз теорії зрілості як плато у психічному розвитку особистості. Пізнавальна діяльність зрілої людини та її можливості. Розвиток функціональних відношень між окремими психічними процесами, їх структура та її залежність від характеру професійної діяльності та удосконалення в ній.

Місце людини в суспільстві, ступінь її активності у суспільному процесі як визначальні моменти розвитку особистості зрілої людини, Свідомість і самосвідомість в період зрілості, Особливості потребнісно-мотиваційної сфери дорослої людини, її інтереси і запити. Специфіка емоційного життя.

Соціальні контакти в період зрілості. Сім'я і сімейні стосунки в житті зрілої людини. Асоціальні явища в житті дорослої людини та їх вплив на особистість. Психологічні проблеми в зв'язку з віковими змінами в період зрілості.

Тема 13. Психологія старіння і старості (геронтопсихологія)

Періодизація старіння і старості. Теорії старіння. Історичний характер тривалості життя і строків настання старості. Припинення активної виробничої діяльності як основна ознака соціального старіння.

Психологічні зміни в особистості старої людини: зміни в просторовій орієнтації, рухах, логічних міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері. Профілактика старіння.

Проблема трудової і громадської діяльності в період старості.

Ставлення старої людини до старості як психологічна проблема.

Проблема навчання і профорієнтації в період старіння.

Проблеми геронтології і місце в них питань руйнування (розпаду) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І.П.Павлов, І.Мечніков, Богомолець та ін.).

Проблема ставлення до старих людей та надання їм соціальної допомоги.

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Предмет, завдання і методи педагогічної психології

Місце педагогічної психології в системі психологічної науки. Навчання і виховання як предмет педагогічної психології.

Основна система термінів: учіння, засвоєння, навчання, виховання, научіння, розвиток, формування, знання, вміння, навички.

Розділи педагогічної психології: психологія навчання; психологія виховання; психологія вчителя, їх характеристика.

Завдання педагогічної психології на сучасному етапі її розвитку. Основна проблематика. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками (педагогіка, методика, загальна і вікова психологія, фізіологія тощо) Взаємність і багатозначність цих зв'язків.

Методи педагогічної психології. Залежність змісту методу від предмету вивчення. Принципи побудови досліджень з педагогічної психології (об'єктивність, вивчення психічних явищ у їх розвитку, цілісність психічної діяльності та ін.). Характеристика конкретних методів педагогічної психології: спостереження та його види; експеримент та його види; вивчення продуктів діяльності; генетичний метод; моделювання; метод зрізів; тести та їх види; статистичні та математичні методи.

Тема 2. Короткий історичний нарис розвитку педагогічної психології.

Початковий етап розвитку педагогічної психології (кінець XIX - початок XX ст.): розвиток педагогічної психології в США та Європейських країнах (Німеччина, Франція, Англія, Швейцарія та ін.) Передумови розвитку педагогічної психології в Україні та Росії (Києво-Могилянська академія). Г.Сковорода, М.Ломоносов, В.Татищев, М.Новіков, Т.Шевченко та ін.

Основні ідеї педагогічної антропології К.Д.Ушинського.

Значення для педагогічної психології робіт О.Ф.Лазурського і П.Ф.Каптерєва.

Розвиток педагогічної психології у радянський період (П.Блонський, Л.Виготський, П.І.Зікченко, Л.Божович, П.Гальперін, Г.Костюк, О.Леонтьєв, Н.Менчинська, Д.Ніколаєнко, С.Рубінштейн, І.Синиця, П.Чамата, Д.Ельконін).

Сучасний стан розробки проблем педагогічної психології в Україні (Г.Бал, С.Максименко, Г.Середа, О.Чебикін та ін.).

Тема 3. Навчання, виховання і розвиток

Взаємозв'язок дозрівання, навчання і виховання. Роль навчання і виховання у психічному розвитку, їх взаємозв'язок.

Умови оптимізації навчання (врахування рівня і своєрідності наявного ступеня психічного розвитку; навчання і „сенситивні” періоди розвитку психіки; поняття „зони найближчого розвитку”; проблеми вікових можливостей і меж у засвоєнні знань).

Інтеріоризація засвоюваних типів і структур діяльності у процесі розвитку.

Виховання і розвиток особистості, їх взаємозв'язок. Перетворення соціального у психологічне, зовнішнього у внутрішнє в процесі психічного розвитку і виховання. Роль спілкування у вихованні особистості. Активність особистості у виховному процесі.

Тема 4.1. Психологія навчання.

Психологічна характеристика періоду навчання.

Основні теоретичні та експериментальні підходи до вивчення процесів навчання і учіння. Теорії навчання і учіння в зарубіжній психології. Біхевіористичні та необіхевіористичні теорії навчання: Торндайк, Уотсон, Скіннер, Толлмен, Міллер, Хал.

Концепція учіння з позицій гештальтпсихології та функціоналізм.

Учіння з позиції концепції розумового розвитку Ж.Піаже. Теорії учіння когнітивно-психологічні

орієнтації.

Психологічні теорії навчання і учіння в радянській психології.

Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок (асоціативно-рефлекторні теорії: Богоявленський Д.М., Менчинська А.О., Самарін Ю.О.). Теорія поетапного формування розумових дій (Гальперін П.Я., Талізін Н.Ф.). Концепція учіння Д.Б.Ельконіна. Концепція учіння теоретичного узагальнення В.В.Давидова, концепція учбової діяльності Л.В.Занькова.

Концептуальні підходи до навчання і учіння в психологічних працях Г.С.Костюка, С.Д.Максименка та інших українських психологів.

Тема 4.2. Психологічна характеристика процесу навчання.

Поняття: навчання, учіння, навічання, їх зв'язок. Навчання як управління учінням (учбовою діяльністю школярів).

Функціональна структура управління: мета, виявлення актуального (вихідного) стану готовності учнів до навчання; розробка програми навчального впливу; одержання інформації про результати навчання (зворотній зв'язок); опрацювання інформації, що була одержана з каналу зворотнього зв'язку і вироблення програм корегуючих впливів; реалізація корегуючих впливів.

Основні принципи і закономірності управління процесом формування знань, умінь та навичок. Психологічні проблеми якості знань, принципи їх діагностики. Психологічні питання застосування знань.

Психологія засвоєння системи наукових понять у школі.

Психологічна природа, основні етапи і умови формування узагальнень у процесі навчання. Формування системи наукових понять на основі психологічних закономірностей мислення.

Загальні психологічні закономірності формування уваги, пам'яті, сприймання, мислення, уяви у процесі навчання. Психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення і пізнавальних здібностей учнів у процесі навчання.

Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Проблеми навчання. Програмоване навчання. Розвивальне навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади.

Формування комп'ютерної освіченості учнів. Компоненти комп'ютерної грамотності. Психологічні питання навчання програмуванню. Комп'ютерна грамотність і психічний розвиток учнів. Індивідуалізація комп'ютерного навчання. Психологічні аспекти оцінки якості навчаючих систем. Інтернетзалежність і проблеми її профілактики.

Комп'ютер як інструмент психолого-педагогічного дослідження. Автоматизація психологічного експерименту. Комп'ютерна психодіагностика.

Тема 4.3. Психологічний аналіз учіння

Поняття про учіння. Учень як суб'єкт учбової діяльності.

Структура учіння та її основні характеристики. Аналіз учбової діяльності за теорією П.Я.Гальперіна (структурний і функціональний аналіз учіння; основні психологічні характеристики пізнавальних дій; типи орієнтації; етапи засвоєння нових видів діяльності).

Особливості та закономірності розвитку психічних процесів у перебігу учбової діяльності. Знання як елемент пізнавальної діяльності. Психологічні закономірності формування наукових понять і логічного мислення. Співвідношення знань, умінь і навичок та вікові можливості їх засвоєння. Фактори, що впливають на процес учіння. Проблема оцінки і самооцінки, контролю і самоконтролю учбової діяльності.

Мотивація учіння. Поняття про мотиви учіння та їх види. Ієрархія мотивів. Мотив як

необхідна умова прийняття учбової задачі. Психологічні умови розвитку пізнавальної мотивації в процесі навчання. Пізнавальний процес як мотив учіння та умова його формування. Розвиток мотивів учбової діяльності в процесі навчання. Психологічне дослідження мотивів учіння у вітчизняній та зарубіжній психології.

Психологічні принципи неспішності у навчанні. Типи невстигаючих учнів. Діти з тимчасовими затримками в розумовому розвитку та особливості роботи з ними.

Індивідуальні особливості учіння і засвоєння знань в школі. Психологія загальних здібностей та індивідуальна успішність засвоєння знань, умінь і навичок. Індивідуальний стиль діяльності школярів. Розвиток творчих здібностей учнів в процесі навчання. Діагностика здібностей до засвоєння знань та індивідуальних відмінностей. Методи діагностики загальних і спеціальних здібностей (лінгвістичних, математичних, літературних і технічних). Психологічна діагностика евристичних здібностей учнів (дослідницька активність, здатність формувати запитання і проблеми у розв'язанні нових задач і уміння ставити нові завдання).

Принципи і методи психологічного консультування учнів.

Дослідження українських психологів з проблем формування наукових понять у процесі учбової діяльності (Г.С.Костюк, Т.В.Косма, С.Д.Максименко, Д.Ф.Ніколаєнко, І.О.Синиця, Л.М.Проколієнко, В.І.Абраменко, П.Р.Чамата, М.В.Вовчик-Блакитна та ін.).

Дослідження українських психологів розвитку пізнавальних процесів у процесі учбової діяльності (мислення, пам'ять, відчуття і сприймання, увага, уява) - Г.С.Костюк, Т.В.Косма, П.І.Зінченко, С.Д.Максименко, О.В.Скрипченко, П.Р.Чамата, Е.О.Мілерян, О.М.Раєвський, І.О.Синиця та ін.

Дослідження українських психологів з психології засвоєння знань учнями (Г.С.Костюк, П.І.Зінченко, С.Д.Максименко, О.М.Раєвський, Л.М.Проколієнко, Д.Ф.Ніколаєнко, І.О.Синиця та ін.

Тема 5. Психологія виховання

Виховання як формування цілісної особистості. Психологічні закономірності та механізми формування особистості.

Проблеми потреб і мотивів особистості та їх виховання в сім'ї і школі.

Психологічні проблеми всебічного і гармонійного розвитку особистості в процесі виховання. Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Вплив спілкування і різних видів діяльності (гри, учіння, суспільно-корисної, трудової та ін.) на формування моральних основ особистості. Моральні уявлення і моральні вчинки. Психологічна структура вчинку як одиниці соціальної поведінки. Вольова поведінка та її виховання.

Оцінні еталони (моральні, естетичні та ін.) в структурі поведінки дітей різного віку. Проблема контролю і самоконтролю в соціальній поведінці. Громадська свідомість і самосвідомість особистості. Формування переконань і громадської активності особистості.

Психологічні проблеми статевого виховання. Виховання психологічної готовності до шлюбу і сімейного життя у родині та школі. Статеворольове виховання хлопців і дівчат у сім'ї та школі.

Психологічні основи виховання дітей з відхиленнями у поведінці. Форми відхилень у поведінці. Профілактика і запобігання виникненню відхилень у поведінці.

Психологічні основи трудового виховання. Психолого-педагогічні умови формування у дітей позитивного ставлення до праці. Формування психологічної готовності до праці. Психологічні основи професійної орієнтації учнів. Психологічні закономірності, етапи та умови розвитку професійного мислення у трудовому навчанні. Психолого-педагогічні вимоги до орієнтації трудового навчання учнів різного віку.

Психологічні основи індивідуального підходу у процесі виховання особистості. Виховання і самовиховання волі і характеру.

Проблема формування особистості у групі. Структура і розвиток дитячої групи. Особистість у групі учнів. Методи вивчення стосунків у класі.

Психологічні особливості сімейного виховання. Спілкування і взаємодія в сім'ї як фактор виховання особистості. Психологічні умови підвищення виховного впливу сім'ї на виховання особистості.

Проблема врахування ефективності виховного процесу. Психологічні критерії вихованості. Методи вивчення виховного процесу та його впливу на формування особистості (методи вивчення моральних якостей, самооцінки тощо).

Дослідження з проблем виховання в українській психологічній науці. Г.С.Костюк, Д.Ф.Ніколенко, О.І.Синиця, П.Р.Чамата, С.Д.Максименко та ін. Дослідження українських психологів формування моральних переконань у школярів та їх роль у моральному розвитку особистості.

Тема 6. Психологічні основи професійної діяльності вчителя.

Психологічні вимоги до професійної діяльності вчителя у процесі навчання і виховання учнів різного віку. Особистість вчителя та індивідуальний стиль його діяльності. Особливості реалізації вчителем навчальної, виховної, організаційної та інших видів діяльності. Психологічні умови і принципи педагогічного спілкування вчителя з учнями, його види і функції. Психологія стосунків учителя з учнями різного віку. Конфлікт у міжособових стосунках учителя з учнями, між учнями; запобігання їх виникненню та їх подолання.

Формування особистості вчителя. Педагогічні здібності, їх структура та умови формування. Особистість вчителя та педагогічний такт. Основи педагогічної майстерності вчителя.

Індивідуальний підхід учителя до учнів у навчально-виховному процесі. Вивчення вчителем психологічних особливостей учнів як основа індивідуального підходу до них у процесі навчання і виховання. Виявлення спрямованості особистості учнів, їх інтересів і мотивів. Психологічні проблеми диференційованого підходу вчителя до виховання хлопців і дівчат. Робота вчителя з сім'ями учнів.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2010. – 464 с.
3. Вікова та педагогічна психологія. За ред. Скрипченка О.В. – К.: Просвіта, 2001. – С. 281 – 413.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
5. Забродський М.М. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2000. – 352 с.
6. Лефрансуа Ги. Прикладная педагогическая психология. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2005. – 416 с.
7. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000 – 992 с.
8. Немов Р.С. Психология: В 3 кн. – 3-е изд. – М.: Владос, 1999. – Кн. 2: Психология образования. – 608 с.

9. Психология возрастных кризисов: хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 2003. – 453 с.
10. Психология зрелости: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2003. – 768 с.
11. Психология старости: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2004. – 736 с.
12. Психология человека от рождения до смерти: Психологический атлас человека / Под ред. А.А. Реана. – СПб.: Евро-Прайм, 2007. – 651 с.
13. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.
14. Родители и дети: хрестоматия / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара: Бархат-М, 2003. – 784 с.
15. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 459 с.
16. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. – К.: Академвидав, 2009 – 360 с.
17. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А. Вікова психологія. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – с.
18. Сергєєнкова О.П. Педагогічна психологія / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
19. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2015. – 136 с.
20. Шеффер Д. Дети и подростки: психология развития. – СПб: Питер, 2003. – 976 с.

Додаткові наукові джерела

1. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К., 1986. – 90 с.
2. Байярд Р.Т., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток. – М., 1991. – С. 27-48.
3. Берн Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р.Берн. – М., 1986.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 1968. – 464 с.
5. Бодалев А. А. Личность и общение. — М., 1983.
6. Бодрова Е. В. и др. Опыт построения психолого-педагогической концепции дошкольного воспитания // Вопросы психологии. —1989. — № 3.
7. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. — 1978. — № 4.
8. Боришевский М. И. Психологические особенности самосознания подростков. — К., 1981.
9. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников: Автореф. дис. докт.пед. наук. — К., 1992.
10. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанти самоактивності особистості у вихованні й самовихованні // Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод. посібн. / За ред. М. Й. Боришевського. — К.: ЗМН, 1998.
11. Боришевський М. Й. Теоретичні й методологічні засади дослідження самоактивності учнів у виховному процесі // Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод. посібн. / За ред. М. Й. Боришевського. — К.: ЗМН, 1998.
12. Булаева К. Б., Павлова Т. А. Роль образования в возрастных изменениях ряда психологических характеристик человека // Вопросы психологии. — 1986. — № 1.
13. Власова О.І. Педагогічна психологія. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.

14. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Мухиной. - М. : Просвещение, 1984.
15. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. М. В. Мухиной. — М.: Просвещение, 1984.
16. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. М. В. Гамезо. — М., 1984.
17. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1979.
18. Возрастная психология взрослых / Под общ. ред. Д. Г. Ананьева. — Л., 1971. — Вып. 1, 2.
19. Возрастные особенности психических функций взрослых в период зрелости (41—46 лет) / Редкол.: Я. И. Петров, Л. Н. Фоменко. — М., 1984.
20. Возрастные особенности умственной деятельности взрослых // Под ред. Е. И. Степанова. — М., 1974.
21. Выготский Л. С. Кризис 3-х лет // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1992. — Т. 4.
22. Выготский Л. С. Младенческий возраст // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1992. — Т. 4.
23. Выготский Л. С. Проблема возраста // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1984. — Т. 4.
24. Выготский Л. С. Ранний возраст // Собр. соч.: В 6 т. — М., 1992. — Т. 4.
25. Гамезо М. В. Возрастная психология: личность от молодости к старости: уч. пособие / [М. В. Гамезо, В. С. Герасимова и др.]. - М.: Педагогическое общество России, Изд. дом "Ноосфера", 1999.
26. Гроф С, Хэлифакс Дж. Человек перед лицом смерти: Пер. с англ. — М.: Изд-во Трансперсонального института, 1996.
27. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность, конфликт, гармония. — К., 1987.
28. Дошкільна педагогічна психологія. — К.: Вища школа, 1987.
29. Дубина Т. Л., Разумович А. Н. Введение в экспериментальную геронтологию. — Минск, 1975.
30. Егорова М. С, Матюрина Т. В. Развитие как предмет психогенетики // Вопросы психологии. — 1992. — № 5—6.
31. Заброцький М.М. Вікова психологія – К., 1998.
32. Занков Л. В. К проблеме обучения и развития // Вопросы психологии. — 1974. — № 3.
33. Зинченко В. П. Проблемы психологии развития // Вопросы психологии. — 1991. — № 4—5.
34. Зинченко В. П. Проблемы психологии развития // Вопросы психологии. — 1992. — № 5—6.
35. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
36. Кле М. Психология подростка. – М., 1991. – С. 109-132.
37. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
38. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. — Ростов-на-Дону, 1996.
39. Коган Л. Н. Человек и его судьба. — М., 1988.
40. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста. — М.: Просвещение, 1988.
41. Кон И. С. Психология старшеклассника. — М., 1989.
42. Кон И. С. Психология юношеской дружбы. — М., 1973.
43. Конунго М. Биохимия старения. — М., 1982.

44. Костюк Г. С. Вікова психологія. — К., 1978.
45. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. — К., 1989.
46. Краснова О. В. “Мы” и “Они”: эйджизм и самосознание пожилых людей // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 3.
47. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1972.
48. Кулагина И. Ю., Коллюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебн. пособ. — М.: ТЦ “Сфера”, 2001.
49. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). — К., 2005. — 109с.
50. Кутішенко В.П. Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч. посіб. — К.:Каравела, 2009. — 338с.
51. Практикум по возрастной и педагогической психологии /Под ред. А.И.Щербакова. — М., 1987
52. Психология подростка: Учебник/Под ред. Чл.-кор. РАО А. А. Реана. - СПб.: "Прайм-Евро-ЗНАК", 2003. - 480 с.
53. Психология человека от рождения до смерти. /под. ред. Реана А.А. — СПб.: Прайм-Еврознак, 2002.
54. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. — СПб.: Питер, 2000. — 624 с.
55. Эльконин Д.Б. Детская психология (развитие ребёнка от рождения до семи лет). — М., 1990
56. Леви Г. Учимся всю жизнь. — М., 1983.
57. Лидерс. А. Т. Кризис пожилого возраста — гипотеза о его содержании // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 2.
58. Максименко С. Д. Генетическая психология (Методологическая рефлексия проблем развития в психологии). — М.: Рефл.-бук, К.: Ваклер, 2000.
59. Максименко С. Д. Основы генетичної психології: Навч. посібн. — К.: НПП “Перспектива”, 1998.
60. Мингамива М. Р. Взрослость: типы и контексты анализа // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 1.
61. Моргун В. Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування // Філософська і соціологічна думка. — 1992. — № 2.
62. Обозов Н. Н. Психология взрослого человека. — СПб., 1995.
63. Обухова Л. Ф. Возрастная психология. Учебн. пособ. — М.: Педагогическое общество России. — 1999.
64. Особенности обучения и психического развития школьников 13— 17 лет/ Под ред. И. В. Дубровиной. — М.: Педагогика, 1982.
65. Педагогічна психологія / За ред. Л. М. Прокопенко. — К., 1991.
66. Пиняева С. Е., Андреев Н. В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости // Вопросы психологии. — 1998. — № 2.
67. Практикум по возрастной и педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1987.
68. Проблемы долголетия / Отв. ред. В. В. Алпатов. — М., 1962.
69. Проблемы этического развития ребенка //Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. И. И. Ильясова, В. Я. Ляудис. — М., 1981.
70. Психология личности и образ жизни / Отв. ред. Е. В. Шорохова. — М., 1987.

71. Реан А. А. Акмеология личности // Психологический журнал. — 2000. — Т. 21. — № 3.
72. Розвиток моральних переконань школярів / За ред. М. Й. Боришевського. — К., 1986.
73. Рыбалко Е. Ф. Возрастная и дифференциальная психология. — СПб.: Изд-во «Питер», 2001.
74. Савчин М.В. Василенко Л.П. Вікова психологія: початковий посібник. — К.: Академвидав, 2005. — 360 с.
75. Скиннер Б. Оперантное поведение // История зарубежной психологии. 30-е — 60-е годы XX века. — М., 1986.
76. Слободчиков В. И. Категория возраста в психологии и педагогике развития // Вопросы психологии. — 1991. — № 2.
77. Сергеевкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. — К.: «Центр учбової літератури», 2012. — 346с.
78. Старовойтенко Е. Б. Жизненные отношения личности. — К.: Лыбидь, 1992.
79. Степанова Е. И. Умственное развитие и обучаемость взрослых. — Л., 1981.
80. Стилль человека: психологический анализ / Под ред. А. В. Либина. — М.: Смысл, 1998.
81. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. — К., 1983.
82. Феномен долгожительства / Отв. ред. С. И. Брук. — М. 1982.
83. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник. Пер. с нем. — М., 1990.
84. Франселла Ф., Баннистер Д. Новый метод исследования личности. — М., 1987.
85. Фролькис В. В. Старение и биологические возможности организма. — М., 1975.
86. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. — М.: Просвещение, 1987.
87. Хрипкова А. Г., Колесов Д. В. Дівчинка. Підліток. Дівчина. К.: Рад. школа, 1985.
88. Хрипкова А. Г., Колесов Д. В. Мальчик. Подросток. Юноша. — М.: Просвещение, 1982.
89. Холодная М. А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. — СПб.: Изд-во «Питер», 2002.
90. Шай К. Интеллектуальное развитие взрослых // Психологический журнал. — 1998. — Т. 19. — № 6.
91. Шапиро В. Д. Социальная активность пожилых людей в СССР. — М., 1983.
92. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини: Навч. видання. — Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001.
93. Эльконин Д. Б. Введение в психологию развития. — М., 1994.
94. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. — 1971. — №4.
95. Эриксон Э. Идентичность: юность, кризис. — М., 1996.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Загальна теорія і методологія соціальної психології.

Історія становлення соціально-психологічних ідей. Напрямки розвитку сучасної соціальної психології та її міждисциплінарні зв'язки.

Міждисциплінарні зв'язки соціальної психології. Соціальна психологія і соціологія. Соціальна психологія і педагогіка. Місце соціальної психології серед інших психологічних наук.

Вимоги до наукових і прикладних досліджень у соціальній психології. Проблема співвідношення теоретичного та емпіричного підходів. Специфіка отримання емпіричних даних у соціально-психологічному дослідженні. Специфіка розв'язання питання про надійність отриманих даних. Проблема формування та репрезентативності вибірок.

Методи соціально-психологічних досліджень. Співвідношення кількісних і якісних методів дослідження. Особливості застосування тестів у соціальній психології. Специфіка експерименту у соціальній психології. Основні типи експерименту. Моделі експериментів. Проблема вимірювання в соціальній психології. Побудова шкал як форма вимірювання характеристик соціально-психологічних феноменів. Основні типи шкал для вимірювання соціальних настанов. Кількісний і якісний аналіз у соціально-психологічному дослідженні.

Системний аналіз у соціальній психології. Факторний, кластерний та інші форми математичного аналізу в соціально-психологічному дослідженні та техніка застосування цих видів аналізу. Методологія і методи розробки сучасних соціально-психологічних технологій.

Тема 2. Історія становлення та сучасні напрямки соціально-психологічних знань.

Суспільні та наукові передумови виокремлення соціальної психології в самостійну науку. Перші спроби створення самостійних соціально-психологічних теорій. «Психологія народів» (підхід В.Вундта). «Психологія мас» (концепції Г.Тарда і Г.Лебона). Теорія інстинктів соціальної поведінки У.Мак-Даугала. «Колективна рефлексологія» В.М.Бехтерева. Період експериментального розвитку соціальної психології. Дослідження Г.Меде, Ф.Олпорта, Є.Мейо, Д.Кемпбелла, С.Мілграма.

Основні сучасні концепції західної соціальної психології. Розвиток течій необіхевіоризму (Б.Скінер, Дж.Хоманс, П.Блау), психоаналізу (Е.Фромм, К.Хорні, В.Шуц), інтеракціонізму (Г.Мід), когнітивізму (Ф.Хайдер, Т.Ньюкомб, Л.Фестінгер, М.Розенберг), гуманістичної психології (К.Роджерс).

Сучасні теорії особистості та особистісного зростання. Аналітична психологія К.Юнга, А.Адлера. Тілесно орієнтована терапія (В.Райх). Гештальт-психологія (М.Вертгеймер, К.Коффка). Сучасні трансперсональні теорії особистості. Психологія самоактуалізації (А.Маслоу). Теорії особистості у східній психології.

Тема 3. Проблеми формування соціальної поведінки та діяльності особистості.

Мотиви та мотивація соціальної поведінки особистості. Природні чинники в регуляції соціальної поведінки. Соціогенні потреби особистості та їх формування. Просоціальна мотивація та її структура. Мотивація афіліації (А.Меграбян). Мотивація допомоги (Х.Хекхаузен). Мотивація влади та соціально-психологічного Мотивація відповідальності та її дослідження в соціальній психології.

Психологічні механізми регуляції соціальної поведінки. Адаптація особистості в соціальному середовищі. Психологічна регламентація соціальної поведінки. Соціальна залежність. Системи соціальних та індивідуальних значень. Нормативна і рольова регуляція. Конвенційна регуляція поведінки.

Соціальний контроль та його функції. Категорії «соціальна настанова», «спрямованість особистості», «ціннісна орієнтація». Соціальні настанови, ціннісні орієнтації, спрямованість (диспозиції) особистості як механізми саморегуляції соціальної поведінки. Зв'язок соціальних

настанов і поведінки особистості (парадокс Лап'єра). Дослідження соціальних настанов у школі Д.М.Узнадзе. Дослідження соціальних настанов (атитюдів) та методи їх вимірювання у західній соціальній психології. Вивчення атитюдів у школах необіхевіоризму і когнітивізму. Вивчення атитюдів в американській соціальній психології. Зміни соціальних настанов: теоретичні і практичні аспекти.

Психологічні проблеми формування стилю життя особистості. Ієрархія диспозицій особистості. Зміст диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки. Сучасні проблеми прогнозування соціальної поведінки особистості. Соціально-психологічні дослідження когнітивної, емотивної та валюативної складових активності людини. Соціально-психологічні проблеми екологічно-орієнтованої поведінки і діяльності людини; загальні психологічні проблеми девіантної соціальної поведінки особистості.

Саморегуляція соціальної поведінки особистості. Самосвідомість і соціально-психологічні механізми її формування. Емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти соціальних настанов.

Тема 4. Проблеми соціалізації особистості.

Поняття соціалізації. Соціально-психологічні і соціологічні концепції соціалізації. Філогенетичний та онтогенетичний аспекти соціалізації. Концепції соціалізації в західній соціальній психології. Проблеми соціалізації в психоаналізі. Соціокультурна концепція соціалізації. Точки зору щодо етапів соціалізації у вітчизняній психологічній літературі.

Механізми та інститути соціалізації. Формування особистості в процесі соціалізації. Соціалізація і детермінація соціальної поведінки особистості. Значення групових і суспільних норм. Залежність механізмів та інститутів соціалізації від характеру суспільних відносин.

Тема 5. Соціальна психологія особистості.

Особистість у сфері комунікативних, інтерактивних і перцептивних впливів. Особистість у соціальних групах. Значення життєвого досвіду у сприйманні та пізнанні іншої особистості.

Соціально-психологічна компетентність особистості та її зміст. Специфіка соціально-психологічних властивостей і здібностей. Проблема когнітивної складності особистості та її когнітивного стилю. Комунікативні властивості особистості. Міжособистісне і соціальне комунікування.

Соціально-перцептивні здібності особистості. Місце і роль перцептивних здібностей особистості в оптимізації міжособистісних стосунків у групі.

Особистість і проблема спільної діяльності. Уміння і готовність особистості до спільної діяльності. Ефективність діяльності особистості в умовах групової сумісності. Ухвалення групових рішень. Здатність до спільного вчинку.

Психологічний час та психологічний вік особистості як соціально-психологічні характеристики особистісного росту. Життєві кризи особистості. Соціально-психологічний тренінг як спосіб розвитку соціально-психологічних характеристик особистості.

Тема 6. Загальні питання спілкування.

Дослідження спілкування в різних системах наукового знання: філософський, соціологічний, загальнопсихологічний, соціально-психологічний аспекти. Специфіка спілкування з позиції соціально-психологічного підходу. Значення спілкування для розвитку індивіда і суспільства. Зв'язок спілкування і діяльності. Соціальна природа та соціально-психологічні функції спілкування. Комунікативна, інтерактивна та перцептивна функції спілкування. Спілкування як обмін інформацією. Спілкування як обмін інтеракціями.

Спілкування і міжособистісні стосунки. Зміст, форми і механізми спілкування.

Тема 7. Психологія соціальних комунікацій і комунікативних процесів.

Специфіка комунікативного процесу. Збагачення і розвиток інформації в ході інформаційного обміну. Активна позиція партнерів у комунікативному процесі. Значення даних семантики, теорії інформації, семіотики і лінгвістики для соціально-психологічного аналізу комунікативного процесу. Семіотична система Ч.Моріса та її зв'язок з організацією комунікативної дії. Фази комунікативного процесу. Людина як знак у комунікативному процесі. Людина як актор комунікативного процесу. Спілкування як психологічний механізм формування спільного досвіду.

Опис комунікативної ситуації за допомогою понятійного апарату соціальної психології. Види комунікації. Вербальна і невербальна комунікація. Проблема тезаурусу. Проблеми дискурсу. Основні види невербальної комунікації. Оптико-кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка) та її роль у комунікативному процесі. Паралінгвістична та екстралінгвістична система знаків (роль інтонації і різних невербальних включень у людську розмову), її значення в процесі спілкування. Значення візуального контакту. Основні напрями експериментальних досліджень невербальної комунікації.

Тема 8. Психологія масових інформаційних процесів.

Масова комунікація як соціально-психологічний феномен. Соціально-психологічні функції масової комунікації. Психологічні ефекти масових інформаційних процесів. Аудіовізуальні медіа і масмедіа як агент соціально-психологічного впливу на великі і малі цільові аудиторії.

Засоби керування масовими інформаційними процесами. Новітні інформаційно-комунікативні технології. Медіатехнології. Стихійні процеси передачі та трансформації інформації в суспільстві. Чутки як форма стихійної передачі інформації: динаміка функціонування чуток. Типологія чуток.

Тема 9. Соціалізація в інформаційних суспільствах.

Уявлення про медіасуспільство, медіасередовище, Інтернет-простір. Аудіовізуальні (екранні) медіа та їх вплив на розвиток і соціалізацію особистості. Інтернет як новітнє соціальне середовище. Соціальні мережі Інтернету як альтернатива реальним соціальним мережам. Масмедіа як інститут соціалізації в інформаційних суспільствах. Медіасоціалізація як альтернатива традиційній соціалізації. Основні ризики медіасоціалізації. Медіазалежність як форма соціальної адикції. Інтернет-залежність. Допомога інтернет-залежним.

Необхідність підвищення медіакультури суспільства. Медіакультура. Медіаграмотність. Медіакомпетентність. Медіаосвіта.

Тема 10. Психологія спільної діяльності.

Проблема взаємодії (інтерації) людей у соціальній психології. Питання про співвідношення інтерації і комунікації (теорії «діадної взаємодії»). Використання математичного апарату теорії ігор для аналізу стратегії партнерів («дилема в'язня»). Аналіз традицій західної соціальної психології в дослідженні структури і функцій взаємодії. Компоненти процесу взаємодії. Види взаємодії.

Спільна діяльність як об'єкт психології групової динаміки. Соціально-психологічні умови організації спільної діяльності. Форми і способи організації спільної діяльності. Структурно-

функціональний і системний підхід до регуляції спільної діяльності. Проблеми кооперації і конфлікту в соціальній психології. Боротьба як різновид соціально-психологічної взаємодії. Мотивація боротьби, етапи, форми та засоби боротьби. Взаємодія як соціально-психологічний обмін (теорія обміну Дж.Хоманса). Психологія конвенційності (Т.Шибутані). Феномени «злагоди» і «обміну» як функції взаємодії.

Концентрація, координація і кооперація сил партнерів як соціально-психологічні параметри і феномени організації спільної діяльності. Координація сил в просторі як умова складання сил; координація в часі як фактор вирівнювання сил партнерів. Просторово-часова координація як соціально-психологічна умова упорядкування і динамічного регулювання спільної діяльності. Комплементарність, компенсація і синергія як психологічні фактори, що опосередковують спільну діяльність.

Проблеми емоційної регуляції спільної діяльності. Напруженість спільної діяльності; внутрішньо – та зовнішньогрупові фактори напруженості. Проблеми психологічної сумісності. Соціально-психологічні особливості спільної навчальної діяльності. Прикладні проблеми організації і управління. Психологія спільної діяльності в екстремальних умовах.

Тема 11. Проблеми і дослідження соціальної перцепції.

Поняття "соціальна перцепція". Специфіка аналізу перцептивних процесів у соціальній психології. Місце міжособистісного сприймання в системі соціально-перцептивних процесів.

Основні напрямки експериментальних досліджень міжособистісного сприймання. Механізми міжособистісного сприймання (ідентифікація, рефлексія та ін.); роль емпатії в цих процесах. Ефекти міжособистісного сприймання: "ореолу", "первинності", "новизни". Зміст і значення стереотипізації. Явище когнітивного дисонансу, його структура, функції.

Когнітивні соціально-психологічні чинники в інтерпретації причин поведінки іншої людини. Види і форми атрибуції. Структура атрибутивного процесу.

Емоційна сторона міжособистісного сприймання – явище міжособистісної атракції. Симпатія, дружба, любов як рівні атракції. Основні напрямки дослідження атракції і їх практичне значення. Проблема точності міжособистісного сприймання та пізнання. Специфіка її розв'язання в сучасній соціальній психології. Прогностичні можливості особистісних тестів та експертних оцінок по оптимізації взаєморозуміння.

Загальні особливості розуміння людини людиною. Вікові та індивідуальні-психологічні особливості взаєморозуміння. Вплив діяльності та соціального положення людини на розуміння інших людей.

Специфічні проблеми міжособистісного сприймання і розуміння в групах та колективах різного рівня: когнітивні складові розуміння в сім'ї, міжособистісне сприймання, оцінювання та розуміння в навчально-виховних колективах. Особливості сприйняття оцінювання та розуміння в системах "керівник – підлеглий" в умовах військових та виробничих відносин.

Особливості міжособистісного сприйняття, оцінювання, розуміння в системах масової комунікації, рекламного впливу, впливу технологій іміджмейкінгу.

Тема 12. Проблеми впливу в соціальній психології.

Розуміння впливу в соціальній психології. Закономірності і механізми соціально-психологічного впливу. Суб'єкт-об'єктний і суб'єкт-суб'єктний вплив.

Зараження як механізм і засіб психологічного впливу. Зараження як феномен масової соціальної поведінки в традиційних і сучасних суспільствах.

Навіювання і переконування. Навіювання (сугестія) як цілеспрямований неаргументований вплив на основі некритичного сприймання інформації. Понятійний апарат для опису соціальної сугестії. Феномен контрсугестії. Прикладне значення досліджень соціальної сугестії.

Наслідкування. Традиції дослідження наслідкування в історії соціальної психології. Теорія наслідкування Г.Тарда. Соціально-психологічні механізми пропаганди та переконуючого впливу.

Інтерактивні та рефлексивні технології соціального-психологічного впливу.

Тема 13. Проблеми малих і великих груп у соціальній психології.

Група як система діяльності і як суб'єкт діяльності. Класифікація груп у соціальній психології. Сталі і тимчасові групи. Великі і малі групи. Соціальні групи і соціальні спільності. Основні характеристики групи. Позиція, статус, роль особистості в групі. Групові норми і цінності. Санкції як феномен групового впливу. Внутрішньогрупові конфлікти.

Структурні і динамічні аспекти малих груп. Проблема розвитку групи. Принцип діяльнісного опосередкування групової активності. Діяльнісне опосередкування групових процесів. Механізми, феномени.

Великі соціальні групи. Класифікація великих груп. Структура великих соціальних груп. Організації як соціальні інститути і соціально-психологічне середовище. Психологічні складові в регуляції їх життєдіяльності. Стійкі соціальні групи (соціальні прошарки, нації, профгрупи). Неорганізовані (тимчасові) групи – натовп, аудиторія, публіка і та ін. Поняття «масова поведінка». Феномени масової поведінки. Панічні настрої. Мода. «Ми-чуття» як психологічна ознака соціальної спільності.

Тема 14. Дослідження малих і великих груп у соціальній психології.

Причини інтересу до дослідження малих груп у соціальній психології ХХ ст. Соціологічний і соціально-психологічний підходи до вивчення малих груп. Традиції в соціологічному і соціально-психологічному дослідженні малих груп на Заході: соціометричний напрям (Дж.Морено), соціологічний напрям (Е.Мейо), школа групової динаміки (К.Левін). Дослідження малої групи за моделями Креча, Крачфілда, Балачі.

Особливості дослідження великих соціальних груп: обмеженість можливостей експерименту, специфіка спостереження, використання апарату статистики, включення логіко-теоретичних методів аналізу. Зв'язок соціальної психології і соціології у дослідженні психології великих груп. Традиції, їх дослідження в соціальній психології. Психологія нації. Поняття «національна свідомість», «національний характер», «психічний портрет нації», «етнічний стереотип». Етнопсихологічні дослідження у вітчизняній соціальній психології.

Експериментальні дослідження проблеми розвитку колективу в сучасній соціальній психології. Ведучі психологічні критерії, що відображають стадії і рівні розвитку колективу. Значення ідей А.С.Макаренка для розробки соціально-психологічної теорії колективу. Ознаки колективу, соціально-психологічний аспект його дослідження. Методики вимірювання рівня розвитку колективу.

Тема 15. Процеси групової динаміки в малих групах.

Загальна характеристика динамічних процесів у малій групі. Особливості фаз групової динаміки. Механізми групової динаміки. Груповий тиск. Конформізм. Різна інтерпретація понять "конформізм", "конформність", "конформна поведінка". Теоретичні підходи та

експериментальні дослідження конформізму в західній соціальній психології. Експерименти С.Аша з досліджень конформізму. Співвідношення понять "конформність" і "навіюваність". Конформність. Негативізм. Протестна поведінка.

Групова згуртованість. Традиції вивчення групової згуртованості в західній соціальній психології. Соціометричні індекси групової згуртованості. Методи вивчення згуртованості Л.Фестінгера і Т.Ньюкома. Уявлення про згуртованість, засновані на ідеї емоційної привабливості групи. Поняття ціннісно-орієнтаційної єдності групи як показника групової згуртованості в умовах спільної діяльності.

Лідерство і керівництво в малих групах. Визначення поняття "лідер" у соціальній психології. Теоретичні підходи до вивчення лідерства в історії соціальної психології та в сучасній соціальній психології на Заході. Теорія рис лідерства і її зв'язок з харизматичною концепцією. Ситуаційна теорія лідерства і її критика Ж.Піаже. Експериментальне дослідження стилю лідерства в школі групової динаміки К.Левіна. Методика виявлення лідерів у малих групах. Вплив стилю лідерства на згуртованість групи.

Ухвалення групового рішення. Основні фактори, які впливають на механізм формування групової думки і на процес прийняття рішення групою. Явище поляризації групи. Проблема співвідношення якості групового та індивідуального рішення. Феномен "зрушення ризику" і його роль у поясненні природи групового рішення. Групові конфлікти і механізм прийняття рішення. Методи підвищення ефективності прийняття рішення групою: брейнстормінг, синектика та ін. Практичне значення досліджень прийняття групового рішення.

Тема 16. Психологія масових соціальних процесів і рухів.

Громадська думка і громадські настрої – характеристики масових соціальних процесів. Взаємодія великих соціальних груп у масових соціальних процесах. Емоційна сфера психології великих соціальних груп її значення для формування громадської думки і громадських настроїв. Механізми формування громадської думки. Психосемантичні методи соціально-психологічного дослідження громадської думки і інших проявів масової свідомості.

Специфіка соціально-психологічних механізмів формування громадських настроїв. Роль засобів масової комунікації у формуванні громадської думки, громадських настроїв, соціальних стереотипів інше. Співвідношення факторів свідомого впливу на громадську думку та суспільних стихійних впливів. Проблема «соціального несвідомого» в науковому дослідженні в соціальній психології. Соціальні процеси в умовах соціальної і політичної кризи. Вивчення громадської думки і громадських настроїв у кризових умовах.

Тема 17. Соціально-психологічні проблеми дослідження сім'ї.

Сім'я як первинний інститут соціалізації. Соціалізувальні функції сім'ї. Сім'я як мала соціальна група. Соціально-психологічна характеристика внутрішньосімейних стосунків. Стилі сімейного виховання. Проблема сімейних ролей і їх зміни в ході розвитку суспільства. Психологічні аспекти проблем репродуктивної поведінки.

Значення емоційних характеристик у внутрішньосімейних стосунках. Психологічні причини розлучень. Сутність дисфункції та соціального неблагополуччя сім'ї. Основний зміст консультативної роботи з сім'єю Методи діагностики стосунків в сім'ї. Можливості соціальної та психологічної корекції. Етична сторона прикладних досліджень у галузі психології сім'ї.

Визначення понять "дисфункційна сім'я", "неблагополучна сім'я", "проблемна сім'я". Причини виникнення сімейних розладів. Родинне насильство та його різновиди. Психологічні особливості дітей, які потерпають від насильства. Роль держави у вирішенні проблеми

родинного насильства. Критерії визначення необхідності соціального втручання у життя сім'ї. Сфери компетенції соціального працівника у роботі з сім'ями. Перспективні напрями соціально-педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями.

Тема 18. Асоціальна, девіантна та адитивна поведінка особистості.

Визначення асоціальної, девіантної та адитивної поведінки. Діалектика феномену «порушення соціальних норм». Місце і роль соціально дезадаптованої поведінки в структурі девіантної поведінки. Типологія соціально дезадаптованої поведінки. Детермінантний принцип побудови типології асоціальної поведінки. Структурна девіантної поведінки. Різновиди девіантної поведінки. Різновиди соціальної дезадаптації: біологічно зумовлена, зумовлена психолог-педагогічними чинниками (педагогічна занедбаність), зумовлена соціальною ситуацією та ін. Крайні форми вияву девіантної поведінки: адитивна, делінквентна, кримінальна.

Відхилення в психічному розвитку як причина девіантної (адитивної) поведінки. Визначення понять: відхилення психічного розвитку, часткові і загальні порушення, первинний і вторинний дефект. Затримка психічного розвитку. Сутність і наслідки мозкових дисфункцій. Неврози, невротичні розлади, невропатія, неврастенія, анорексія, дисморфоманія. Акцентуації характеру та психопатії. Порушення мовлення та їх вплив на процес соціалізації дитини.

Принципи взаємодії з особами "групи ризику". Техніки встановлення контакту та ефективного спілкування.

Тема 19. Готовність психолога до роботи в соціально-психологічних службах.

Соціально-психологічна робота як напрям діяльності психолога. Методологія і методи психодіагностики, консультивання, корекції, просвітницької роботи. Здійснення соціально-психологічної експертизи.

Форми консультативної та психокорекційної роботи. Теоретико-методологічні та методичні засади роботи з групою. Планування і здійснення тренінгів. Переваги та обмеження групової роботи.

Консультативна, корекційна та профілактична робота з девіантними дітьми і підлітками та з особами, що виявляють ознаки адитивної поведінки .

Тема 20. Соціально-психологічні технології.

Технології соціально-психологічного супроводу.

Розробка медіаторних технологій (підготовка, організація та проведення переговорів, конфліктологічні консультації, вирішення завдань паблік-рілейшнз тощо). Розробка технологій тренінгів, в т.ч. тренінгів рефлексивної поведінки, фокус-груп, смислотворювальних, творчих та організаційно-діяльнісних ігор, інноваційних (акціональних, нетворкінгових тощо) технологій впливу.

Соціально-психологічні технології підготовки фахівців до професійної діяльності в системі "людина – людина" та масових комунікативних процесів.

Соціально-психологічні технології врегулювання та розв'язання індивідуальних і групових конфліктів. Технології корекції девіантної поведінки.

Технології роботи соціального працівника з особами, які знаходяться у кризових ситуаціях і станах. Допомога особам у стані посттравматичних стресових розладів (у т.ч. потерпілим від воєнних дій, катастроф, стихійних лих тощо).

Проблеми і технології соціальної підтримки й адаптації дітей і підлітків з особливими

потребами, а також сімей, де виховуються такі діти.

Уявлення про соціальну роботу з особами пенсійного віку. Соціальне обслуговування пенсіонерів та медико-соціальна їх реабілітація. Соціальна опіка над особами похилого віку. Система пенсійного забезпечення в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская Н.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 235 с.
2. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – Екатеринбург: "Деловая книга"; М.: Изд. центр "Академия", 1996. – 224 с.
3. Авдеев В.В. Психотехнология решения проблемных ситуаций. – М.: Феникс, 1992. – 128 с.
4. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие. Социально-психологические проблемы. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 240 с.
5. Айхорн А. Трудный подросток. – М.: Изд-во «ЭКСМО-Пресс», 2001. – 304 с.
6. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 216 с.
7. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Современная социальная психология на Западе. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 269 с.
8. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
9. Берн Э. Игры, в которые играют люди (Психология человеческих взаимоотношений). – М., ФАИР-ПРЕСС, 1992. – 318 с.
10. Битенский В.С., Херсонский Б.Г., Дворяк С.В., Глушков В.А. Наркомания у подростков. – К.: Здоровье, 1989. – 216 с.
11. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 200 с.
12. Бодалев А.А. Личность и общение. Избр. труды. – М.: Педагогика, 1993. – 272 с.
13. Бондаренко А.Ф. Социальная психотерапия личности. – К.: КПИИЯ, 1991. – 187 с.
14. Большаков В.Ю. Психотренинг / Социодинамика, упражнения, игры. – СПб: Социально-психологический центр, 1996. – 380 с.
15. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 с.
16. Бурменская Г.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей. – М.: Изд. МГУ, 1990. – 134 с.
17. Бэндлер Р. Используйте свой мозг для изменения. Пер. с англ. – СПб.: Ювента, 1994. – 173 с.
18. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб: Питер, 1997. – 336 с.
19. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми / Пер. с нем. – М.: Педагогика, 1991. – 141 с.
20. Гильбух Ю.З. Умственно-одаренный ребенок / Психология, диагностика, педагогика. – К.: РОВО «Укрвузполиграф», 1992. – 84 с.
21. Гласс Д.Ж., Стэнли Д.Ж. Статистические методы в педагогике и психологии: Пер. с англ. – М: Прогресс, 1976. – 494 с.
22. Головаха Е., Кроник А. Психологическое время личности. – К.: НД, 1984. – 209 с.
23. Головаха Е.И., Панина Н.В. Социальное безумие: история, теория и современная практика. – К.: Абрис, 1994. – 168 с.
24. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента: Пер. с англ. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 463 с.

25. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – 560 с.
26. Гриндер Дж., Бэндлер Р. Из лягушки в принцы. Пер. с англ. – Воронеж: НПО «МОДЕК», 1993. – 208 с.
27. Грушин Б.А. Проблемы методологии исследования общественного мнения. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1976. – 400 с.
28. Джемс У. Психология. Пер. с англ. – М.: Педагогика, 1991. – 368 с.
29. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
30. Донцов А.И. Психология коллектива. Методологические проблемы исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 208 с.
31. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод и предназначение / Пер. с фр. — М.: Канон, 1995. — 352 с.
32. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков. – Л.: Медицина, 1982. – 216 с.
33. Зейгарник Б.В. Теории личности в зарубежной психологии. – М.: МГУ, 1982. – 128 с.
34. Зигерт В., Ланг Л. Руководить без конфликтов: Пер. с нем. – М.: Экономика, 1990. – 335 с.
35. Казмиренко В.П. Социальная психология организаций. – М.: МАУП, 1994. – 384 с.
36. Кле М. Психология подростка: Пер. с франц. – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.
37. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.
38. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. – М.: Изд-во БТУ, 1976. – 352 с.
39. Коломінський Я.Л. Психологія педагогічного менеджменту. – К.: МАУП, 1996. – 176 с.
40. Кон И.С. Ребенок и общество. – М.: Наука, 1988. – 266 с.
41. Кондрашенко В.Т. Девиантные отклонения у подростков. – Минск: Беларусь, 1988. – 205 с.
42. Копыт Н.Я., Скворцова Е.С. Алкоголь и подростки. – М.: Медицина, 1984. – 261 с.
43. Корнелиус Ж., Фэйр М. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты: Пер. с англ. – М.: АО "Стрингер", 1992. – 116 с.
44. Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Психология малой группы. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 207 с.
45. Кричевский Р.Л. Если вы – руководитель... Элементы психологии менеджмента в повседневной работе. – М.: Дело. – 193 с.
46. Кузьмин И. Психотехнология и эффективный менеджмент. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1994. – 192 с.
47. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1980. – 391 с.
48. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага: Авиценум, 1984. – 334 с.
49. Лебон. Психология народов и масс. – СПб.: Изд-во «Макет», 1995. – 311 с.
50. Леви-Строс К. Структурная антропология. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2010. – 560 с.
51. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Дж. Морено. Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1994. – 352 с.
52. Леонаргард К. Акцентуирование личности. Пер. с нем. – К.: Вища школа, 1989. – 75 с.
53. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

54. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – Л.: Медицина, 1977. – 208 с.
55. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984.
56. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений. Пер. с англ. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 368 с.
57. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми. – СПб.: ООО Издательство "Речь", 2001. – 190 с.
58. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навч посібн. Для вищої школи. К.: Наукова думка, 1998. – 226 с.
59. Максимова Н.Ю. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків. – К.: "ВПОЛ", 1997. – 208 с.
60. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології. – К.: Перун, 1996. – 463 с.
61. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми. – СПб.: ООО Издательство "Речь", 2000. – 150 с.
62. Мастюкова Е.М., Грибанова Г.В., Московкина А.Г. Профилактика и коррекция нарушений психического развития детей при семейном алкоголизме. – М.: Просвещение, 1989. – 78 с.
63. Методология и методы социальной психологии / Под ред. Е.В.Шороховой. – М.: Наука, 1977. – 247 с.
64. Методы социальной психологии / Под ред. Е.Кузьмина, В.Семенова. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1977. – 182 с.
65. Миллер Д., Галантер Ю., Прибрам К. Планы и структура поведения / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1965. – 677 с.
66. Москаленко В.В. Социализация личности. – К.: Вища школа, 1986. – 200 с.
67. Москаленко В.Д. Дети больных алкоголизмом // Обзорная информация. – М., 1990. – Выпуск 1. – 67 с.
68. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – К.: Лыбидь, 1990. – 191 с.
69. Одаренные дети. Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В.Бурменской. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
70. Окландер В. Окна в мир ребенка: руководство по детской психотерапии. – М.: Независимая фирма «Класс», 1997. – 336 с.
71. Паповян С.С. Математические методы в социальной психологии. – М.: Наука, 1983. – 147 с.
72. Панасюк А.Ю. Управленческое общение. – М.: Экономика, 1990. – 112 с.
73. Парыгин Б.Д. Научно-техническая революция и социальная психология. – Л.: Знание, 1976. – 36 с.
74. Парыгин Б.Д. Общественное настроение. – М.: Мысль, 1970. – 328 с.
75. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. – М.: Мысль, 1979. – 352 с.
76. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. Пути и методы изучения. – Л.: Наука, 1981. – 192 с.
77. Патологические нарушения поведения у подростков / Под ред. А.Е.Личко. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. – 105 с.
78. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.

79. Петровский А.В., Шпалинский В.В. Социальная психология коллектива. – М.: Просвещение, 1978. – 176 с.
80. Петровская Л.А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: МГУ, 1982. – 168 с.
81. Петрунько О.В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків. – К.: ДЦССМ, 2004. – 80 с.
82. Петрунько О.В. Аналіз комунікативної поведінки аудиторії – невід’ємна складова прогнозування / Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування / за ред. П.Д.Фролова; Національна акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2012. – С. 219-257.
83. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: Монографія. – 2-ге видання. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. – 480 с.
84. Петрунько О.В. Молодь та інноваційні технології: перспективи і ризики взаємодії : Методичний посібник. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 84 с.
85. Петрунько О.В. Технології рефлексивного управління / Модернізаційні процеси в освіті та суспільстві: психотехнології супроводу: Монографія / за ред. П.Д.Фролова. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – С. 276-297.
86. Платонов Ю.П. Психология коллективной деятельности. Теоретико-методологический аспект. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 184 с.
87. Поршнев Б.Ф. Социальная психология и история. – М.: Наука, 1979. – 232 с.
88. Психологическая диагностика. Проблемы и исследования / Под ред. К.Н.Гуревича. – М.: Педагогика, 1981. – 282 с.
89. Психологические механизмы регуляции социального поведения / Под ред. Шороховой Е.И., Бобневой М.И. – М.: Наука, 1979. – 330 с.
90. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского. – М.: Политиздат, 1990.
91. Раттер Т. Помощь трудным детям: Пер. с англ. / Общ.ред.А.С.Спиваковской; Предисл. О.В.Баженовой и А.Я.Варга. – М.: Прогресс, 1987. – 424 с.
92. Рейнуоттер Д. Это в ваших силах. Как стать собственным психотерапевтом: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1992. – 140 с.
93. Робер М.А., Тильман Ф. Психология индивида и группы: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1988.
94. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1994. – 480 с.
95. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
96. Сарджевеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. – Тб.: Мецниереба, 1989.
97. Свенцицкий А.Л. Социальная психология управления / Под ред. Е.С.Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 176 с.
98. Селье Г. Стресс без дистресса: Пер. с англ. – Рига.: Влала, 1992.
99. Слот В., Спаниард Х., Шульга Т.И. Методика работы с детьми "группы риска". – М.: УРАО, 1999. – 84 с.
- 100.Смит Энн У. Внуки алкоголиков: проблемы взаимозависимости в семье: кн. Для учителя / Пер. с англ. Ю.И.Киреева. – М.: Просвещение, 1991. – 128 с.
- 101.Социальная психология. История. Теория. Эмпирические исследования / Под ред. Е.С.Кузьмина, Б.Е. Семенова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. – 288 с.

102. Соціальна робота з підлітками та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: УДЦССМ, 2000. – 275 с.
103. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 148 с.
104. Стиль работы и образ жизни руководителя. Анализ проблемы. Рекомендации: Пер. с нем. / Рук. авт. иссл. Л.Л.Аденен. – М.: Экономика, 1985. – 280 с.
105. Тард Г. Социальная логика. – СПб.: Питер, 2001. – 491 с.
106. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.
107. Теоретическая и прикладная социальная психология. – М.: Мысль, 1988. – 333 с.
108. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
109. Толмэн Э. Поведение как молярный феномен // Хрестоматия по истории психологии / Под ред. П.Я.Гальперина, А.Н.Жадак. – М.: МГУ, 1980. – 272 с.
110. Толстых А. Возрасты жизни. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 223 с.
111. Трусков В.Н. Социально–психологические исследования когнитивных процессов / По материалам зарубежных экспериментальных работ. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 144 с.
112. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки / В кн.: Узнадзе Д.Н. Психологические исследования, 1966. – 120 с.
113. Управление трудовым коллективом. Социально-психологические факторы оптимизации. – К.: Наук, думка, 1988. – 240 с.
114. Учителям и родителям о психологии подростка / Под ред. Г.Г.Аракелова. – М.: Высш.шк., 1990. – 304 с.
115. Фельштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.
116. Франкл В. Человек в поисках смысла: Пер. с нем. и англ. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
117. Фрейд З. Психология бессознательного: Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1989. – 448 с.
118. Фридман Л.М. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.
119. Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
120. Фромм Э. Психология человеческой деструктивности. – М., 1994. – 122 с.
121. Хаббард Р. Дианетика. Современная наука душевного здоровья: Пер. с англ. – М.: Воскресенье, 1993. – 676 с.
122. Хейзинга И. Homo Ludens. Человек играющий. – М., 1994. – 416 с.
123. Хорни К. Женская психология. Пер. с англ. – СПб.: ВЕИЛА, 1993. – 222 с.
124. Шакуров Р.Х. Социально–психологические основы управления: руководитель и коллектив. – М.: Просвещение, 1990. – 208 с.
125. Шибутани Т. Социальная психология. – М.: Прогресс. – 196 с.
126. Шихирев П.Н. Современная социальная психология в Западной Европе. – М.: Наука, 1986. – 175 с.
127. Шихарев П.Н. Современная социальная психология США. – М., 1979.
128. Шостром Э. Анти-Карнеги или человек-манипулятор: Пер. с англ. – Минск: ТПУ "Полифант", 1992. – 128 с.
129. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.
130. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Л.: Медицина, 1990. – 132 с.

- 131.Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации развития в детском возрасте // Вопр. психологии, 1971. – № 4.
- 132.Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1973. – 180 с.
- 133.Эренберг А. Анализ и интерпретация статистических данных: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 406 с.
- 134.Эриксон Э. Детство и общество. – СПб: Университетская книга, 1996. – 240 с.
- 135.Юнг Н.Г. Аналитическая психология: Пер. с нем. – СПб.: Кентавр, 1994.–136 с.
- 136.Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – М.: Наука, 1979. – 202 с.